



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ТРЕТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО КОИЛОВА И БАБУЛКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 40209/20)

РЕШЕНИЕ

Член 8 • Позитивни задължения • Личен и семеен живот • Отказ да се впише в гражданското състояние на жена статут на лице в брак въз основа на акт за граждански брак на еднородова двойка, сключен в чужбина • Липса на правно признаване и защита на еднородовите двойки • Прилагане на принципите, установени в решение *Федотова и други срещу Русия* [GC] • Съдебна практика на Европейския съд, изяснена и обобщена в делото *Федотова и други* и потвърдена от ярка тенденция в държавите-страни по Конвенцията, както и от редица международни организации • Основания от общ интерес, които да имат превес над основните интереси на жалбоподателките • Надхвърлена свобода на преценка

СТРАСБУРГ

05 септември 2023 г.

Това решение ще стане окончателно при условията на чл. 44 § 2 от Конвенцията. Може да бъде предмет на редакционни промени.

По делото Коилова и Бабулкова срещу България,

Европейският съд по правата на човека (трето отделение), заседаващ в състав от:

Пер Пастор Виланова, *председател*,
Жолиен Шукинг,
Йонко Грозев,
Дариан Павли,
Пеетер Роосма,
Йоанис Ктистакис,
Одни Мьол Арнардотир, *съдии*,

и Милан Блашко, *секретар на отделението*,

Като взе предвид жалба (№ 40209/20), подадена срещу Република България, чиито двама граждани - г-жа Дарина Николаева Коилова („първа жалбоподателка“) и г-жа Лилия Петрова Бабулкова („втора жалбоподателка“) са сезирали Съда на 3 септември 2020 г. на основание чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“),

Като взе предвид решението за изпращане на жалбата на българското правителство („Правителството“),

Като взе предвид становището, представено от държавата-ответник, и представеното становище в отговор от жалбоподателите,

Като взе предвид искането за отнасяне на делото до Голяма камара, направено от страните в техните становища, и решението на камарата да не го уважи, тъй като не са изпълнени условията, предвидени за това в член 30 от Конвенцията, и съответно да продължи разглеждането на настоящото дело,

Като взе предвид коментарите, представени от Българския хелзинкски комитет и институт *Ordo Iuris*, на които председателят на отделението е разрешил да участват като трети страни в процеса,

След разисквания в закрито заседание на 04 юли 2023 г.,

Постановява следното решение, прието на същата дата:

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Настоящата жалба се отнася до отказа на българските власти да отразят в регистрите за гражданско състояние в графата „семеино положение“ статут на лице в брак на първата жалбоподателка, както е установен с акт за граждански брак, сключен в чужбина от жалбоподателките, а оттам и въпроса за правното признаване и защита на техния съюз като съюз между лица от един и същи пол. Оплакванията попадат в приложното поле на чл.чл. 8 и 12, взети самостоятелно и във връзка с член 14 от Конвенцията.

ФАКТИТЕ

2. Двете жалбоподателки са родени през 1986 г. и живеят в София. Представявани са от адв. Д. Любенова, адвокат в София.

3. Правителството се представлява от правителствения агент, г-жа М. Димитрова, от Министерството на правосъдието.

4. На 15 ноември 2016 г. жалбоподателките, които живеят заедно като двойка от 2009 г., сключват брак във Великобритания.

5. На 15 май 2017 г. първата жалбоподателка подава молба до администрацията на район Люлин (София) с искане да бъде вписана промяна в регистрите за гражданско състояние и бъде посочено в семейно положение, че е „омъжена“. На 5 юни 2017 г. кметът на Люлин отказва да удовлетвори молбата въз основа на представените документи. Той се мотивира с обстоятелството, че българският правен ред изрично предвижда, че бракът е съюз между мъж и жена и посочва чл. 5 във връзка с чл. 4, ал. 1 от Семейния кодекс.

6. Първата жалбоподателка обжалва това решение пред административния съд. С решение от 8 януари 2018 г. Административен съд-София град отхвърля жалбата. Той приема, че необходимо условие, за да може администрацията да разреши промяна в регистрите за гражданско състояние, е наличие на сключен граждански брак по реда и изискванията на българския Семейен кодекс. Приема, че това условие не е било изпълнено в конкретния случай, тъй като българският правен ред не позволява брак, сключен във Великобритания между лица от един пол, да бъде признат в България. Съдът отбелязва, че такъв подход към вътрешното право не може да се счита за противоречащ на нормите на правото на Европейския съюз, Европейската конвенция за правата на човека или международното частно право.

7. С решение от 12 декември 2019 г. Върховният административен съд, след подадена жалба от първата жалбоподателка, потвърждава изцяло решението на първата инстанция.

ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

I. БЪЛГАРСКАТА КОНСТИТУЦИЯ

8. Съответните разпоредби на българската конституция гласят следното:

Член 5

„1) Конституцията е върховен закон и другите закони не могат да ѝ противоречат.

2) Разпоредбите на Конституцията имат непосредствено действие. (...)

РЕШЕНИЕ КОИЛОВА И БАБУЛКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

4) Международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Република България, са част от вътрешното право на страната. Те имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат. “

Член 6

„1) Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.

2) Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние. “

Член 14

„Семейството, майчинството и децата са под закрила на държавата и обществото. “

Член 46

„1) Бракът е доброволен съюз между мъж и жена. Законен е само гражданският брак. (...)

3) Формата на брака, условията и редът за неговото сключване и прекратяване, личните и имуществените отношения между съпрузите се уреждат със закон. “

9. На 8 февруари 2018 г. седемдесет и пет депутати от Народното събрание сезират Конституционния съд по повод ратифицирането на Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието над жени и домашното насилие („Истанбулската конвенция“), подписана от България на 21 април 2016 г. с искане за проверка на съответствието на посочената Конвенция с разпоредбите на българската конституция. В тази връзка Конституционният съд изразява позицията си по отношение на конституционната дефиниция за брак в мотивите към решение от 27 юли 2018 г., с което установява несъответствие между Конституцията и Конвенцията. Той обявява, че според българската правна традиция, така както е изразена в чл. 46, ал. 1 от Конституцията, бракът е „доброволен съюз между мъж и жена“. Той уточнява, че конституционната рамка на брака се основава на съществуването на два биологично определени пола – мъж и жена – и че Конституцията допуска брак само между лица с различен биологичен пол. Така припомня, че концепцията за брака като връзка между мъж и жена, дефиниция, поставена в основата на конституционната уредба, е дълбоко закрепено в българската съдебна практика.

10. Призован също така да даде своето тълкуване на думата „пол“, както се съдържа в Конституцията, в решение, постановено на 26 октомври 2021 г., Конституционният съд показва, че остава верен на аргументите, обобщени по-горе. Той всъщност тълкува пола в строго биологичния смисъл в края на едно разсъждение, което той представя

РЕШЕНИЕ КОИЛОВА И БАБУЛКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

като дълбоко убеждение: това за привързаността на българския народ към традиционните семейни ценности, т.е. общество, основано на идеята, че само съюзът на мъж и жена може да състави семейна единица, в която всеки изпълнява специфичната роля, ясно определена за него от биологични и социални фактори.

II. СЕМЕЕН КОДЕКС

11. Съответните разпоредби на Семейния кодекс от 2009 г. гласят следното:

Граждански брак

Член 4

„1) Само гражданският брак, сключен във формата, предписана от този кодекс, поражда последиците, които законите свързват с брака. (...)“

Съгласие на встъпващите в брак

Член 5

„Бракът се сключва по взаимно, свободно и изрично съгласие на мъж и жена, дадено лично и едновременно пред длъжностното лице по гражданското състояние.“

III. КОДЕКС НА МЕЖДУНАРОДНОТО ЧАСТНО ПРАВО

12. Съответните разпоредби на Кодекса на международното частно право от 2005 г. гласят следното:

Сключване на брак

Член 6

“ (...) ”

3) Българските граждани в чужбина могат да сключат брак пред компетентен орган на чуждата държава, ако това е допустимо по нейното право. “

Форма на брака

Член 75

„1) Формата на брака се урежда от правото на държавата, пред чийто орган той се сключва. (...)“

3) Брак, сключен в чужбина, се признава в Република България, ако е спазена формата, установена в правото, приложимо по ал. 1 (...). “

Условия за сключване на брака

Член 76

„1) Условията за сключване на брака се определят за всяко от лицата от правото на държавата, чийто гражданин лицето е било към момента на сключване на брака. (...)“

РЕШЕНИЕ КОИЛОВА И БАБУЛКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

**Условия за признаване и допускане на изпълнението
[на решение или акт, издаден от орган на чужда държава]**

Член 117

„Решенията и актовете на чуждестранните съдилища и други органи се признават и изпълнението им се допуска, когато:

(...)

5. признаването или допускането на изпълнението не противоречи на българския обществен ред. “

IV. ЗАКОН ЗА ГРАЖДАНСКАТА РЕГИСТРАЦИЯ

13. Съответните разпоредби на Закона за гражданската регистрация от 1999 г. гласят следното:

Член 27

„Данните в електронния личен регистрационен картон се актуализират от общинската администрация въз основа на един от следните документи:

1. актовете за гражданско състояние или електронните им еквиваленти (...). “

14. Върховният административен съд е имал възможност да разгледа жалби срещу отказ на общинската администрация да издаде удостоверение за сключване на брак, по искане на лица, желаещи да сключат брак в чужбина с лице от същия пол. Съдът пояснява, че според българското законодателство условието съпрузите да са с различен пол е императивно и че общинската администрация, която разглежда искане за издаване на удостоверение за сключен брак не разполага с оперативна самостоятелност в тази връзка, тъй като посоченото условие е предвидено в Конституцията (*решение № 6260 от 18.05.2017 г. на ВАС по адм. д. № 6474/2016 г., III о.*).

15. В друг случай, свързан с молба за издаване на разрешително за пребиваване, подадена от съпруга на гражданин на държава-членка на Европейския съюз, с когото жалбоподателят, гражданин на трета държава, е встъпил в брак, сключен в чужбина, имиграционните власти първоначално отказват да уважат молбата. Въз основа на принципа за свободно движение на територията на Европейския съюз за граждани на държавите-членки и на решение, постановено на 5 юни 2013 г. от Съда на Европейския съюз по дело C-673/16, Административен съд-София град и след това Върховният административен съд отменят отказа на администрацията и разпореждат издаването на разрешително за пребиваване. В окончателното си решение съдът изрично посочва, че делото не се отнася до признаване на брак, сключен между двама души от един и същи пол. Съдът припомня, че българското законодателство безспорно изключва тази възможност. Той подчертава, че делото се отнася до зачитането на норма на Европейския съюз, която позволява пребиваването на територията на държава-членка на член на

семейството на лице, което пребивава там законно (*решение № 11351 от 24.07.2019 г. на ВАС по адм. д. № 11558/2018 г., VII о.*).

ОТНОСИМО МЕЖДУНАРОДНО ПРАВО И ПРАКТИКА

16. Съответните актове на Организацията на обединените нации (по-конкретно Службата на Върховния комисар по правата на човека и Комитета по икономически, социални и културни права), различни органи на Съвета на Европа (Комитет на министрите, Парламентарна асамблея, Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността и Комисар по правата на човека) на Европейския съюз, както и на Интерамериканския съд по правата на човека, са представени в решението *Федотова и други срещу Русия* ([GC], № 40792/10, 30538/14 и 43439/14, §§ 46-64, 17 януари 2023 г.).

17. На 1 март 2021 г. Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността към Съвета на Европа („ЕКРН“) също публикува „Тематичен лист по въпроси, свързани с ЛГБТИ хората“, в който се обобщават основните препоръки на посочената комисия по въпросите на сексуалната ориентация, половата идентичност и половите характеристики. Съответните части в конкретния случай гласят, както следва:

„Законодателство, свързано със съжителството и брака

6. Властите следва да определят правна рамка, която да позволи, без каквато и да е дискриминация, връзката на еднополовите двойки да бъде призната и защитена официално и законово, за да се решат конкретните проблеми, с които двойките се сблъскват ежедневно. Властите следва да проучат дали има обективна и разумна обосновка за всяка една от разликите в нормативните уредби относно брачните и еднополовите двойки и да премахнат всички необосновани различия. “

18. В шестия си доклад за България, приет на 28 юни 2022 г. и публикуван на 4 октомври 2022 г., ЕКРН следните коментари:

„13. ЕКРН отбелязва, че в България няма официални данни за ЛГБТИ населението. В Препоръка CM/Rec(2010)5 на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно мерките за борба с дискриминацията, основана на сексуална ориентация или пола идентичност, се посочва, че лични данни, в които се споменава сексуална ориентация или пола идентичност, могат да се събират, ако това е оправдано от конкретни, законни и легитимни цели. Определянето и прилагането на политики за борба с нетолерантността и дискриминацията срещу ЛГБТИ хората не може да има солидна основа без този вид информация.

14. Освен това, въпреки препоръката, направена от ЕКРН в предишния ѝ доклад, българските власти информираха Комисията, че не са извършили никакви проучвания или изследвания на положението на ЛГБТИ хората или на проблемите, свързани с дискриминацията и нетолерантността, с които те могат да се сблъскат. В това отношение властите споменаха за някои дейности, извършени от неправителствени организации, и по-специално от групи за

РЕШЕНИЕ КОИЛОВА И БАБУЛКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

застъпничество за ЛГБТИ, но също така посочиха, че тези дейности (с едно изключение) не са получили никаква форма на публична подкрепа.

15. НПО-та са информирали ЕКРН, че са установили над 200 случая, в които ЛГБТИ лица могат да се считат за жертви на дискриминация. Според тези организации установените проблеми засягат особено ежедневието и засягат например семейноправни отношения (в България не е възможно да се регистрират партньорства между хора от един и същи пол), правото на собственост, договорното право, правилата за наследяване и здравни въпроси. (...)

18. В последния си доклад ЕКРН препоръча на властите да изготвят и приемат план за действие срещу хомофобията и трансфобията във всички области на ежедневието, включително образованието, заетостта и здравеопазването, като се води от Препоръка CM/Rec(2010)5 на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно мерките за борба с дискриминацията на основа сексуална ориентация или полова идентичност. Досега обаче не е разработен такъв план за действие и не са предприети инициативи в тази насока. ЕКРН припомня, че е необходимо да се изготви такъв план за действие, който да се основава на национална стратегия, и че първата стъпка за постигането на тази цел е да се създаде работна група по въпросите на ЛГБТИ, група, в която да участват организации от общността на ЛГБТИ.

19. ЕКРН препоръчва на българските власти в най-бърз порядък да създадат работна група по въпросите на ЛГБТИ хората, в която да участват организации от общността на ЛГБТИ, за да се извърши проучване на настоящите форми на дискриминация срещу ЛГБТИ и на тази основа да се изготвят национална стратегия и план за действие за борба с нетолерантността и дискриминацията срещу ЛГБТИ хората. “

19. Що се отнася по-конкретно до правото на Европейския съюз, голямата камара на Съда на Европейския съюз („СЕС“), която разглежда преюдициално запитване, отправено от Административен съд София-град, неотдавна се произнесе по тълкуването на редица разпоредби на правото на Европейския съюз във връзка със случай на малолетно дете, което е гражданин на Европейския съюз и в чието удостоверение за раждане, издадено от държавата-членка по местоживееене, като негови родители са посочени две лица от един и същи пол. СЕС постанови, че държавата-членка, чийто гражданин е това дете, е длъжна да му издаде лична карта или паспорт и да признае, както всяка друга държава-членка, документа, издаден от държавата-членка по местоживееене, който позволява на това дете да упражнява с всяко от двете лица, посочени в него като негови родители, правото си на свободно движение и пребиваване на територията на държавите-членки (дело *В.М.А. срещу Столична община, район „Панчарево“*, С-490/20, решение от 14 декември 2021 г., ECLI:EU:C:2021:296, параграф 69 и разпоредителна част).

20. Освен това Съдът пристъпи към сравнително проучване на начините за правно признаване на еднополови двойки в държавите членки на Съвета на Европа в рамките на дело *Федотова и други* (посочено по-горе решение, §§ 65-67).

ПРАВОТО

I. ПО ТВЪРДЯНОТО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 8 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

21. Жалбоподателките се оплакват от това, че отказът на българските власти да отразят в регистрите за гражданското състояние в графата „семеино положение“ статута на омъжена жена на първата жалбоподателка има за последица невъзможността на двете жалбоподателки да се ползват от правната защита, която се дължи на женените двойки. Те се позовават на член 8 от Конвенцията, който гласи следното:

„1. Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот (...).

2. Намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.“

A. По допустимостта

1. Аргументи на страните

22. На първо място Правителството признава наличието на семейни връзки между жалбоподателките. След това то твърди, че правилото за шестмесечния срок не е спазено по две причини. Правителството твърди, от една страна, че тъй като самата Конституция провъзгласява, че бракът е възможен само между двама души от различен пол, не може да се очаква съдилищата да противоречат на принципа на върховенството на Конституцията над Конвенцията, като прилагат последната директно. Съответно жалбата, подадена от първата жалбоподателка срещу отказа на общинската администрация да промени регистрите за гражданско състояние, няма шанс за успех. На второ място, то счита, че дори да се допусне, че такава жалба е релевантна, окончателното вътрешноправно решение, което следва да се вземе предвид за целите на определянето на шестмесечния срок, е решението, постановено от Върховния административен съд на 12 декември 2019 г., и че следователно жалбата, подадена на 3 септември 2020 г., трябва да бъде отхвърлена като подадена след изтичането на срока, като според него подобно забавяне не може да бъде оправдано със здравната криза, свързана с пандемията от Covid-19.

23. Жалбоподателките отговарят, че нарушенията, които твърдят пред Съда, са с продължителен характер, тъй като, както обясняват, еднopolовите съюзи не се признават от българското законодателство.

Според тях това твърдение се подкрепя от факта, че в производството по жалбата на първата жалбоподателка, административните съдилища аргументират отказа да признаят брака на заинтересованите лица с приложимото законодателство. Жалбоподателките добавят, че при всички случаи срокът, в който е била подадена тяхната жалба, е напълно в съответствие с правилото за шестте месеца, коригирано в съответствие с инструкциите, дадени от Съда в контекста на извънредните мерки, свързани с обработването на жалбите по време на пандемията Covid-19 през 2020 г.

2. Преценката на Съда

24. Като предварително наблюдение, Съдът отбелязва, че Правителството не оспорва приложимостта на член 8 към фактите по делото, както в аспекта „личен живот“, така и в аспекта „семеен живот“. От своя страна, той припомня, на първо място, че липсата на правни норми за признаване и защита на връзката между лица от един пол засяга както личната, така и социалната идентичност на заинтересованите лица, а на второ място, че лица от един пол в стабилна връзка имат „семеен живот“, който заслужава признание и защита (*Федотова и други срещу Русия* [GC], № 40792/10, 30538/14 и 43439/14, §§141-151, 17 януари 2023 г.). Той заключава, че с оглед на обстоятелствата по делото и твърденията на жалбоподателите член 8 е приложим.

25. Що се отнася до възражението за просрочие на жалбата, Съдът счита за необходимо първо да разгледа възражението на Правителството, че шестмесечният срок не е спазен, тъй като няма установена връзка между просрочието при подаването на жалбата и пандемията Covid-19 (параграф 22 по-горе). Съдът припомня своето скорошно решение, че поради споменатата пандемия, настъпила през пролетта на 2020 г., и изключителните ограничителни мерки, предприети тогава от мнозинството държави-членки, е уместно, в случай че шестмесечният срок в член 35 § 1 от Конвенцията започне да тече или изтече в периода от 16 март 2020 г. до 15 юни 2020 г., да се счита, че по изключение този срок е бил прекъснат за период от три календарни месеца (*Саакашвили срещу Грузия* (дек.), № 6232/20 и 22394/20, §§ 52-58, 1 март 2022 г.). Приемайки, че в случая началната точка на шестмесечния срок е датата на решението на Върховния административен съд, а именно 12 декември 2019 г., то последният по принцип следва да е изтекъл на 12 юни 2020 г. Следователно настоящият случай попада в обхвата на извънредните мерки, обявени по време на пандемията от Covid-19, за прекъсване на сроковете. От това следва, че жалбата, подадена на 3 септември 2020 г., трябва да се счита за подадена в срока, предвиден в член 35 § 1 от Конвенцията.

Следователно възражението, повдигнато от Правителството, следва да бъде отхвърлено в тази част.

26. Съдът отбелязва и аргумента на Правителството, че доколкото жалбоподателките се оплакват от ситуация, произтичаща от състоянието на националното законодателство, те не са разполагали с вътрешноправно средство за защита, което да им позволи да повдигнат пред съд с някакъв шанс за успех оплакванията си. Според Правителството поради това не трябва да се взема предвид производството, образувано от първата жалбоподателка пред административните съдилища, приключило с решението на Върховния административен съд от 12 декември 2019 г. Съдът отбелязва в тази връзка, че жалбоподателките твърдят, че са жертви на продължаващо нарушение. Съдът уточнява, че в случай на продължаващо нарушение шестмесечният срок започва да тече отново всеки ден и че едва когато ситуацията бъде прекратена, действително започва да тече последният период от шест месеца (*Варнава и други срещу Турция* [GC], № 16064/90 и 8 други, § 159, ЕСПЧ 2009 г.). Той припомня, че е установил наличие на „продължаваща ситуация“ - състояние на продължаващи действия от страна на държавата или от нейно име, жертви на които са жалбоподателките, или на бездействие от страна на държавата (*Олиари и други срещу Италия*, №18766/11 и 36030/11, § 94, 21 юли 2015 г., с цитираните там препратки) - по дело относно възможността или липсата на такава за жалбоподателите да сключат брак или да установят фактическо съжителство, гарантирани от членове 8, 12 и 14 от Конвенцията. За да стигне до това заключение, Съдът отбелязва, че оплакванията, повдигнати в тази връзка, не се отнасят до акт, който се е случил в даден момент, нито дори до трайните последици от такъв акт, а до разпоредби или липса на разпоредби, които водят до трайно състояние на нещата, а именно невъзможност да бъде признат техният съюз с всички практически последици в ежедневието, срещу което всъщност няма ефективно вътрешноправно средство за защита. Що се отнася до срока за подаване на жалба в такива случаи, Съдът се позовава на практиката на органите по Конвенцията, според която въпросът за шестмесечния срок възниква едва от момента, в който спорната фактическа ситуация е престанала да съществува, тъй като „при тези обстоятелства всичко се случва така, сякаш твърдяното нарушение се повтаря ежедневно, което не позволява срокът да започне да тече“ (*Олиари и други*, посочено по-горе, § 96).

27. Това разсъждение важи и в конкретния случай. От една страна, състоянието на вътрешното право (параграфи 11-15 по-горе) и решенията на административните съдилища, които се произнасят по жалбата на първата жалбоподателка (параграфи 6 и 7 по-горе), водят до заключението, че липсва ефективно вътрешноправно средство за защита. От друга страна, фактическото състояние, от което се

оплакват жалбоподателките, очевидно не е прекъснало, и поради това ситуацията им следва да се счита за продължаваща (*Олиари и други*, посочено по-горе, § 98). Следователно при всички случаи Съдът отхвърля възражението, повдигнато от Правителството в тази му част.

28. Като констатира, че оплакването за нарушение на член 8 от Конвенцията не е явно необосновано или недопустимо на друго основание съгласно член 35 от Конвенцията, Съдът го обявява за допустимо.

В. По същество

1. Аргументи на страните

а) Жалбоподателките

29. Жалбоподателките представят на вниманието на Съда два аргумента, които считат за съществени. На първо място те се оплакват, че бракът, който са сключили в държава-страна по Конвенцията, не може да бъде вписан в регистрите за гражданско състояние в България. Според тях непризнаването на брака им на територията на Република България ги поставя в ситуация на правна несигурност, която произтича от отсъствието на норми в българското право, които да са приложими към тяхната ситуация. На второ място, те посочват, че непризнаването на двойките от един пол от страна на държавата ответник под каквато и да е форма ги лишава от правна защита и дори в определени случаи излага на риск членовете на семейството им. В допълнение към това, жалбоподателките считат, че Правителството не е оправдало липсата на законодателство по въпроса, а простото твърдение, според което българското вътрешно законодателство допуска само брак между мъж и жена, им изглежда недостатъчно в тази връзка. Що се отнася до аргумента на Правителството, че двойките с един и същи пол вече се ползват от определено ниво на защита във вътрешното право, особено по въпроси, свързани със собственост, наследяване, осигуряване, родство или участие в граждански или наказателни производства, те го считат за неоснователен. Те считат, че двойки, които нямат сключен брак, както и *a fortiori* двойките от един и същ пол, не се ползват от нито едно от правата, предоставени на брачните двойки. Те добавят, че не могат да се възползват от помощи за асистирана репродукция, предоставяни на семейни двойки, нито да претендират за такива помощи като лица без брак, тъй като такъв статут не съответства на действителното им правно положение.

30. Позовавайки се на изводите на съда по делата *Валианатос и други срещу Гърция* ([GC], № 29381/09 и 32684/09, ЕСПЧ 2013 (откъси)), *Дадух срещу Малта* (№ 38816/07, 20 юли 2010 г.) и *Олиари и други* (посочено по-горе), жалбоподателките посочват, че правното

признаване на семейния живот и статутът, свързан с такова признаване, представляват фундаментални аспекти на живота на човек, способни да допринесат за благосъстоянието на лицето и да затвърдят у него чувството му за достойнство. Жалбоподателките не разбират как признаването на брака, който са сключили във Великобритания, може да противоречи на българския конституционен ред, въпреки че международните договори, сред които Конвенцията и правният ред на Европейския съюз, с които България е обвързана, признават на хората от един и същи пол правото да създават семейство. Те критикуват българското правителство, че не направило анализ относно динамиката, която според тях се проявява в публичните политики, които са все по-благосклонни към правата на хората от един и същи пол, желаещи да установят стабилни връзки. Те уточняват, че признаването от държавата на статута на лицата от един пол, които създават такива отношения, не може да има и най-малкото негативно въздействие върху „традиционните“ семейства.

31. Също като жалбоподателите по делото *Олиари и други*, цитирано по-горе, жалбоподателките по настоящото дело отбелязват, че предразсъдъците срещу хомосексуалността все още са актуални в Европа и че те се проявяват по-силно в определени държави, където възгледите по този въпрос се определят от традиционни, дори архаични, убеждения и където демократичните идеали и практики се установяват наскоро. Следователно липсата на признаване на връзката между лица от един пол в дадена държава съответства на по-ниска степен на социално приемане на хомосексуалността. Според жалбоподателките от това следва, че ако остави на националните власти да установят норми в тази област, Съдът ще пренебрегне обстоятелството, че някои национални решения в действителност са предопределени от преобладаващо дискриминационни нагласи към хомосексуалистите, отколкото са резултат от истински демократичен процес, ръководен от това, което е строго необходимо в едно демократично общество.

b) Правителството

32. Правителството признава, че между жалбоподателките по делото съществуват лични връзки, еквивалентни на истински семеен живот, какъвто е случаят с много двойки, в които партньорите са от един пол. Посочва, че в много европейски държави подобни ситуации пораждат политически дебати относно юридическото признаване на тези съюзи и относно дълбоката еволюция, която традиционният модел на брака преживява в съвременното общество. Правителството твърди, че никоя норма в Конвенцията или друг задължителен инструмент на международното право не налага на България позитивно задължение да признае или регулира брака или друга форма на връзка между две лица от един пол. Според него този подход не може да бъде възприет като

противоречащ на член 8 от Конвенцията, тъй като тази разпоредба не гарантира правото на брак на лица от един и същи пол. Правителството добавя, че позицията му по настоящото дело не се състои в твърдението, че признаването на еднополовите бракове ще засегне правата на традиционните семейства, а че е въпрос на социална политика, която се разработва от законодателния органи на държавите и следователно трябва да бъде оставена изцяло на тяхната преценка. Всъщност, Правителството уточнява, че делото, с което е сезиран Съдът, се отнася до суверенното правомощие на държавата да регулира брака и евентуално други форми на семейни отношения. Правителството счита по-конкретно, че въпросите, свързани с признаването на брак, сключен в чужбина, се уреждат от задължителните разпоредби на Конституцията, международното частно право и националното право, както са приети от българския парламент (параграфи 11-15 по-горе), и тези разпоредби предвиждат, че бракът е съюз между жена и мъж. По силата на тези задължителни норми, българското право не позволява вписване на бракове, сключени в чужбина от лица от един и същи пол. Правителството твърди, че тази материя попада изключително в рамките на предоставената на държавите свобода на преценка, особено с оглед на факта, че тя е израз на законодателна воля след открит, плуралистичен и демократичен дебат. То смята, че тя в значителна степен отразява културните и политическите развития, през които България преминава, и припомня, че те са специфични за всяка нация. То признава, че е възможно ситуацията, в която две лица от един пол сключат брак в чужбина и се сблъскат с липсата на разпоредби в тази връзка, да породи правна несигурност, да доведе до неравносечно третиране и да създаде объркване. Твърди обаче, че в България се наблюдава процес на естествено възприемане на тези въпроси, способен да доведе до общо съгласие за реална фундаментална промяна в обществото, и че всякаква намеса на международен съд в този процес би била преждевременна.

33. Правителството добавя, че българските власти вече са поели пътя на защита срещу дискриминация на основата на сексуалната ориентация, като са приели законодателство, забраняващо дискриминация на това основание, създали са Комисия за защита от дискриминация и националните съдилища са натрупали солидна съдебна практика по този въпрос, вдъхновена от принципите, установени от Съда. Освен това твърди, че вътрешното законодателство не прави никаква разлика между фактически съюзи на хомосексуални и хетеросексуални двойки, като лицата във фактическо съжителство могат в много голяма степен да уреждат правните последици от отношенията си въз основа на общите правила.

34. И накрая, Правителството посочва, че някои проучвания, проведени от ЛГБТИК общността, показват, от една страна, нарастващо

обществено приемане на идеята за правно регулиране на статута на хомосексуалните двойки и, от друга страна, чувствителна непоносимост към всяка форма на тормоз въз основа на сексуална ориентация. Правителството вижда в това знак, че обсъжданията по тези въпроси са достатъчно ангажирани, за да намерят своето място в политическия дневен ред, когато настъпи подходящият момент за това. То твърди, че никой публичен орган не се противопоставя на този процес и че влиятелните политически групи не разпространяват пропаганда, която може да се тълкува като насърчаване на дискриминация или тормоз, основани на сексуална ориентация. Накратко, то счита, че протичащият политическият процес и демократичните дебати са благоприятни за статута на ЛГБТИК хората и като припомня, че разглежданите въпроси предполагат трансформация на една социална институция – брака – която в този си вид е била в основата на българското общество в продължение на векове, приканва Съда да не се намесва в този процес и в тези дебати. Налагане на широкообхватно позитивно задължение по този въпрос на основание член 8 би било такава намеса.

с) Участие на трети страни

i. Институт Ordo Iuris

35. Институтът *Ordo Iuris* („IOI“) представи, наред с други неща, последните развития в практиката на Съда, свързани със статута на двойките с партньори от един пол, и обясни чрез примери, взети от националната съдебна практика на Италия, България, Хонконг и Полша, че в държави, където бракът се определя като съюз между жена и мъж, съдилищата обикновено се противопоставят на вписването на бракове, сключени в чужбина, като се позовават на причини, които се отнасят до особеностите на националното законодателство, морала или обществения ред, т.е. на всички социални, икономически и морални ценности, които представляват основата на едно общество.

ii. Български хелзинкски комитет

36. Българският хелзинкски комитет („БХК“) обяснява, че българското законодателство признава само семейни отношения, основани на брак, родство, осиновяване и в някои изключителни случаи на семейно положение *de facto*. БХК твърди, че в голяма степен не е сигурно дали еднополовите двойки могат да се считат за попадащи в последната категория. Той основава този анализ на преглед на българското законодателство и примери от националната съдебна практика, в които се дефинира понятието „семейство“. Този преглед разкрива, че разнообразните термини, с които се обозначава това понятие, се срещат в различни нормативни разпоредби в областта на семейните отношения (например „брак“, „семейство“, „членове на

семейството“, „член на семейството на гражданин на Европейския съюз“, „семеино положение“, „съпругеско съжителство *de facto*“, „домакинство“, „близък роднина“, „зависим“ и т.н.), но се отнасят изключително, в контекста на правните разпоредби, в които се използват, за лица, формиращи двойка с противоположния пол, и техните деца. БХК подчертава, че в България няма процедура, която да позволява признаване или регистриране на фактически семейни съюзи. Дори когато законът предоставя определени права на хора във фактическо съжителство – стига да са в съжителство с партньор от противоположния пол, тези хора следва да представят доказателства за семейни отношения пред съответните институции във всеки конкретен случай. БХК обяснява, че и тази уредба може да създава пречки за фактически двойки от противоположния пол, но те имат поне правото да сключат брак, ако желаят, докато двойките с партньори от един и същи пол не се ползват нито от правото да сключат брак, нито от друго юридическо признаване.

37. БХК допълва, че евентуалното признаване на правата на двойките с партньори от един пол е предмет на толкова противоречия в българското общество и в рамките на националните институции, че понастоящем е изключено да се осъществи. Според него тези противоречия са отразени в решението на Конституционния съд от 27 юли 2018 г., в което съдът е имал възможност да изрази позицията си по въпроса, а именно, че бракът е съюз между мъж и жена, като това определение е поставено в основата на конституционната рамка и е дълбоко вкоренено в българската съдебна практика (параграф 9 по-горе).

2. Преценката на Съда

а) Приложимите принципи, установяващи наличието на позитивни задължение за признаване и защита на еднополовите двойки

38. Съдът припомня, че нито чл. 12, нито чл. 8 и чл. 14 от Конвенцията налагат на държавата-ответник задължението да регламентира сключването на брак за еднополова двойка като тази, създадена от жалбоподателките (*Шалк и Конф срещу Австрия*, № 30141/04, §§ 63 и 101, ЕСПЧ 2010, и *Орланди и други срещу Италия*, № 26431/12 и 3 други, § 192, 14 декември 2017 г.).

39. От друга страна, както Съдът имаше възможност да потвърди по делото *Федотова и други*, посочено по-горе (§§ 156-181), основавайки се на задълбочен анализ на своята практика и степента на консенсус, наблюдавана в това отношение сред държавите-страни по Конвенцията, той приема, че съществуват позитивни задължения за правното признаване и защита на еднополовите двойки. В това дело Съдът изясни задължението по-конкретно по следния начин (§§ 178-181):

РЕШЕНИЕ КОИЛОВА И БАБУЛКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

„178. Предвид съдебната си практика (...), консолидирана от ясна и трайна тенденция в държавите-членки на Съвета на Европа (...), Съдът потвърждава, че на основание на позитивните задължения, които имат съгласно член 8 от Конвенцията, те следва да предложат правна рамка, която позволява на лица от един и същи пол да се ползват от адекватно признаване и защита на техните партньорски отношения.

179. Това тълкуване на член 8 от Конвенцията е продиктувано от грижата за осигуряване на ефективна защита на личния и семейния живот на лицата с хомосексуална ориентация. Освен това е в хармония с ценностите на „демократичното общество“, насърчавани от Конвенцията, на първо място сред които са плурализмът, толерантността и духът на откритост (*Йънг, Джеймс и Уебстър срещу Обединеното-кралство*, 13 август 1981 г., § 63, серия А № 44, *Шасану и други срещу Франция* [GC], № 25088/94 и 2 други, § 112, ЕСПЧ 1999-III, и *S.A.S. срещу Франция* [GC], №43835/11, § 128, ЕСПЧ 2014). В тази връзка Съдът припомня, че всяко тълкуване на правата и свободите, гарантирани от Конвенцията, трябва да бъде съгласувано с общия ѝ дух, който има за цел да защитава и насърчава идеалите и ценностите на едно „демократично общество“ (*Сьоринг срещу Великобритания*, 7 юли 1989 г., серия А № 161, *Свинаренко и Сладнев срещу Русия* [GC], №32541/08 и 43441/08, ЕСПЧ 2014 (откъси) и *Камтоку и Аксенчик срещу Русия* [GC], №60367/08 и 961/11, 24 януари 2017 г.).

180. В този случай възможността двойките с партньори от един пол да се възползват от правно признаване и защита безспорно служи на тези идеали и ценности, тъй като такова признаване и защита придават легитимност на тези двойки и насърчават включването им в обществото, без оглед на сексуалната ориентация на хората, които ги съставят. Съдът подчертава, че демократичното общество по смисъла на Конвенцията отхвърля всяко стигматизиране въз основа на сексуална ориентация (*Баев и други срещу Русия*, №67667/09 и 2 други, § 83, 20 юни 2017 г.). То се основава на равното достойнство на хората и процъфтява благодарение на разнообразието, което разглежда като предимство, а не като заплаха (*Начова и други срещу България* [GC], № 43577/98 и 43579/98, § 145, ЕСПЧ 2005-VII).

181. В това отношение Съдът отбелязва, че много органи и инстанции считат, че признаването и защитата на еднополовите двойки представлява инструмент за борба с предразсъдъците и дискриминацията срещу лицата с хомосексуална ориентация (...). “

40. Освен това в следващите пасажи от същото решение, Съдът уточни степента на свободата на преценка, която държавите-страни по Конвенцията, имат при изпълнението на позитивното задължение, посочено по-горе:

„185. (...) Съдът счита, че искането на хора от един и същи пол за правно признаване и защита на тяхната двойка засяга особено важни аспекти на тяхната лична и социална идентичност.

186. (...) Що се отнася до наличието на консенсус, Съдът вече отбеляза ясна и трайна тенденция на европейско ниво в полза на правното признаване и защита на еднополовите двойки в рамките на държавите-членки на Съвета на Европа (...).

187. Следователно, тъй като са застрашени особено важни аспекти на личната и социална идентичност на лица от един и същи пол (...) и освен това се наблюдава ясна и продължаваща тенденция в държавите-членки на Съвета на

Европа (...), Съдът счита, че държавите-страни по Конвенцията имат значително по-ограничена свобода на преценка при предоставянето на възможността за правно признаване и защита на еднополовите двойки.

188. Въпреки това, както вече е видно от съдебната практика на Съда (...), държавите-страни по Конвенцията, се възползват от по-широка свобода на преценка при решаването на това кой точно правен режим да уреди отношенията на двойките от един пол, като не е задължително това да е брак (...). В действителност държавите разполагат с „избор на средства“, за да изпълнят позитивните си задължения, залегнали в член 8 от Конвенцията (...). Тази свобода, предоставена на държавите, се отнася както до формата на признаване на еднополовите двойки, така и до съдържанието на защитата, която трябва да им бъде предоставена.

189. В това отношение Съдът отбелязва, че въпреки че има ясна и трайна тенденция в полза на правното признаване и защита на еднополовите двойки, подобен консенсус не се очертава по отношение на формата на това признаване и съдържанието на тази защита. Следователно, в съответствие с принципа на субсидиарност, залегнал в Конвенцията, договарящите държави са преди всичко тези, които решават какви мерки са необходими, за да се гарантира, че правата, гарантирани от Конвенцията, се признават за всички лица в рамките на тяхната „юрисдикция“, а не самият Съд да определя правния режим, който да урежда отношенията на еднополовите двойки [...].

190. Конвенцията обаче има за цел да защити конкретни и ефективни права, а не теоретични или илюзорни (*Айрей срещу Ирландия*, 9 октомври 1979 г., § 24, серия А № 32, и *М.А. срещу Дания* [GC], № 6697/18, § 162, 9 юли 2021 г.), важно е защитата, предоставена на еднополовите двойки от държавите-страни по Конвенцията, да е адекватна (...). В тази връзка Съдът вече е в състояние да се позовава в определени решения на въпроси, по-конкретно материални (издръжка, данъци или наследство) или нематериални (права и задължения за взаимопомощ), които са характерни за живота като двойка и които би било полезно да бъдат уредени в контекста на правна система, отворена за еднополовите двойки (вж *Валиантос и други*, посочен по-горе, § 81, и *Олиари и други*, посочен по-горе, § 169). “

б) По въпроса дали държавата-ответник е изпълнила позитивното си задължение

41. Като взе предвид твърденията, направени от жалбоподателките по делото (параграф 29 по-горе), както и по-конкретно настоящото състояние на своята практика, според която чл. чл. 8, 12 и 14 от Конвенцията не гарантират правото на брак на хомосексуална двойка (параграф 38 по-горе), Съдът посочва на първо място, че ще съсредоточи вниманието си върху въпроса дали държавата-ответник е изпълнила позитивното си задължение за признаване и защита по отношение на жалбоподателките (параграфи 39-40 по-горе). За целта е необходимо да се провери дали предвид свободата на преценка, с която разполага, държавата-ответник е постигнала справедлив баланс между по-висшите интереси, на които се позовава, и индивидуалните интереси на жалбоподателките (*Федотова и други*, посочено по-горе, § 191).

42. Съдът ще разгледа ситуацията, каквато е съществувала по времето, когато първата жалбоподателка е предприела стъпки пред българските власти за признаване на нейния брак, сключен в чужбина, и ще разгледа дали тя се е променила след подаването на жалбата (*ibidem*, § 192).

43. В това отношение не се оспорва, че по времето, когато първата жалбоподателка подава молба до българските власти да променят семейното ѝ положение в регистрите по гражданското състояние с оглед сключения във Великобритания граждански брак, българското законодателство не позволява такава промяна. Съдът установява това на база съответната национална правна рамка и твърденията на Правителството (параграфи 8-15 и 32 -по-горе; виж *Федотова и други*, посочено по-горе, § 193). Не се твърди, че националното законодателство се е променило след подаване на настоящата жалба (вж. *a contrario*, *Шалк и Конф срещу Австрия*, №30141/04, §§ 102-106, ЕСЧП 2010, където жалбоподателите се оплакват от липсата на признаване на тяхната връзка в австрийското законодателство към момента на подаване на жалбата пред Съда през 2004 г., но впоследствие, след изменение на приложимото законодателство, през 2010 г., те имат възможността да встъпят в регистрирано партньорство).

44. Съдът отбелязва, че държавата-ответник не е заявила намерение да измени вътрешното си законодателство и да даде възможност на еднополовите двойки, които са сключили брак в друга държава, да променят семейното си положение в регистрите за гражданско състояние, така че връзката им да бъде официално призната и защитена. Напротив, Правителството поддържа, че не-признаването на брак, сключен в чужбина от лица от един и същи пол, е съвместимо с член 8 от Конвенцията, като се твърди по-специално в това отношение, че споменатият член не създава позитивни задължение за държавите да признават хомосексуалните бракове или да въвеждат друга правна форма на признаване на тези съюзи (параграф 32 по-горе). Съдът отбелязва, че според Правителството българската законодателна рамка, предвиждаща, че бракът е съюз между мъж и жена, дефиниция, която се основава на Конституцията, не предвижда никаква форма на съюз за двойките от един и същи пол и общественото развитие не позволява на законодателя на този етап да предвиди промяна в тази област (*ibidem*).

45. Освен това третото встъпило лице, БХК потвърждава позицията на страните, че в България няма процедура, позволяваща признаване или регистрация на брак, сключен в чужбина от еднополова двойка, или на фактически семеен съюз (параграф 36 по-горе). Той твърди, че не е направена такава промяна във вътрешното право (параграф 37 по-горе).

46. Следователно положението на държавата-ответник се различава значително от това на много голям брой държави-страни по Конвенцията, които са предприели промени във вътрешното си

законодателство с оглед осигуряване на ефективна защита на личния и семейния живот на лица от един и същи пол (*Федотова и други*, посочено по-горе, § 195, с препратките, цитирани там).

i. Индивидуалните интереси на жалбоподателките

47. Жалбоподателките се оплакват от отказа на българските власти да впишат промяна в регистрите по гражданското състояние по отношение на семейното положение на първата жалбоподателка, нейния статут на омъжено лице или друга бележка, която да отрази брака, който те са сключили валидно във Великобритания. Според тях този отказ ги лишава от правната защита, дължима на женени двойки и свързаните с тях права. Те твърдят, че по този начин властите поставят двойката им в правен вакуум, който им пречи да се възползват от правна защита и ги излага на значителни трудности в ежедневието. В тази връзка те се позовават на невъзможността да се ползват от същите права като хетеросексуалните двойки по отношение на собственост, наследяване, осигуряване, родство, свидетелски показания в граждански или наказателни производства, или достъп до държавно финансирана асистирана репродукция (параграф 29 по-горе).

48. Правителството отговаря, че жалбоподателките се ползват, както всеки български гражданин, от правата, предвидени от българското законодателство в областта на възможностите за придобиване на собственост, че се ползват с определени наследствени права и че могат да сключват договори по общите правила. Що се отнася до защитата в случай на смърт, Правителството посочва, че според приложимото право е достатъчно преживялото лице да докаже, че е имало близки връзки с починалото лице, за да има право на обезщетение.

49. ЕКРН отбелязва, че в България не е провеждано проучване или изследване относно положението на ЛГБТИ хората или проблемите на дискриминацията и нетолерантността, с които те могат да се сблъскат, и отбелязва, че неправителствените организации, работещи в тази област, получават слаба обществена подкрепа. ЕКРН разяснява, че неправителствените организации посочват, че най-често срещаните правни проблеми на тези хора са в области от ежедневието – семейно право, вещно право, договорно право, правила за наследяване и здравни въпроси, например. ЕКРН настоятелно препоръчва на държавата-ответник в най-бърз порядък да създаде работна група по въпросите на ЛГБТИ хората, в която да участват организации от общността на ЛГБТИ, за да се извърши проучване на настоящите форми на дискриминация срещу ЛГБТИ и на тази основа да се изготвят национална стратегия и план за действие за борба с нетолерантността и дискриминацията срещу ЛГБТИ (параграф по18горе).

50. Съдът приема, че официалното признаване на връзката им има голямо значение за жалбоподателките. Такова признаване допринася за

развитието не само на тяхната лична, но и на социалната им идентичност, както е гарантирана от член 8 от Конвенцията (*Федотова и други*, посочено по-горе, § 200).

51. Той приема наред с това, че официално призната форма на съвместен живот, различна от брака, сама по себе си също има стойност за еднополовите двойки, независимо от правните последици, широки или ограничени, които поражда. По този начин официалното признаване на двойка, съставена от лица от един и същи пол, предоставя на тази двойка съществуване, както и легитимност спрямо външния свят (*Федотова и други*, посочено по-горе, § 201, с посочените там препратки).

52. Освен основната нужда от официално признаване, хомосексуалната двойка също има, подобно на хетеросексуалната двойка, „обикновени нужди“ от защита. Всъщност признаването на двойката не може да бъде отделено от нейната защита. Съдът неколккратно е заявявал, че еднополовите двойки се намират в положение, сравнимо с това на хетеросексуалните двойки, по отношение на нуждата им от официално признаване и защита на връзката им (*ibidem*, § 202, с посочените там препратки).

53. В настоящия случай Съдът отбелязва, подобно на ситуациите, изложени в цитираното решение *Fedotova and Others*, че при липса на официално признаване двойките, образувани от лица от един и същи пол, представляват обикновени фактически съюзи съгласно българското законодателство, дори и ако – какъвто е случаят с жалбоподателите – бракът е бил валидно сключен в чужбина. Тези лица могат да уреждат имуществени, семейни или наследствени въпроси, присъщи на живота им като двойка, като лица, които сключват договори по общите правила, ако това е възможно, а не като официално призната двойка (вж., *mutatis mutandis*, *Валианатос и други*, посочено по-горе, § 81, и *Федотова и други*, посочено по-горе, § 203). Те не могат да твърдят, че съществуват като двойка пред съдебни и административни органи или трети лица. Като приема, че българското законодателство позволява на жалбоподателите да се обърнат към националните съдилища за защита на обичайните нужди на тяхната двойка, Съдът припомня, че необходимостта от предприемане на такива стъпки сама по себе си е пречка за зачитане на техния личен и семеен живот (*Олиари и други*, посочено по-горе, § 172, и *Федотова и други*, посочено по-горе, § 203).

54. В светлината на гореизложеното, Съдът достига до извода, че защитата, предоставена в България на еднополови двойки в стабилна връзка, както е описана от Правителството и както се вижда от анализа на вътрешното законодателство и на документите от международни източници, не отговаря на основните нужди на засегнатите лица (вж. *mutatis mutandis*, *Федотова и други*, посочено по-горе, § 204).

ii. Причините, изтъкнати от държавата-ответник в името на общия интерес

55. Съдът отбелязва, че Правителството се позовава на нарастващото приемане от българското общество на идеята за признаване на правата на ЛГБТИК хората и твърди, че се водят обществени дебати с оглед защитата на правата на еднополовите двойки, желаещи да създадат семейни взаимоотношения и в по-широк план за правата на ЛГБТИК хората (параграф 34 по-горе). Такива твърдения обаче не показват противоречие между обществения интерес и интересите, за чиято защита молят жалбоподателките. Съдът отбелязва, че Правителството не твърди, както е направила държавата-ответник по делото *Федотова и други*, цитирано по-горе, че признаването на еднополовите двойки противоречи на необходимостта от запазване на ценностите, свързани с традиционната концепция за семейството, че българското обществено мнение е до голяма степен враждебно настроено към хомосексуалните връзки или че изискването за защита на малолетните предполага необходимостта да се забрани насърчаването на хомосексуални отношения (вж. *a contrario*, *Федотова и други*, посочено по-горе, §§ 116 и 118). Той отбелязва, че напротив, Правителството се ограничава до оспорването на съществуването на позитивно задължение за правно признаване на еднополови двойки, произтичащо от член 8, и че приканва Съда да даде свобода на общественото и законодателно развитие, което според него се наблюдава в България, и което ще доведе до такова признаване в бъдеще (параграфи 32 и 34 по-горе).

56. В тази връзка, на първо място Съдът припомня, че вече е стигнал до заключение на база на своята практика (*Федотова и други*, посочено по-горе, §§ 156-164), потвърдена от ясна и трайна тенденция в държавите-членки на Съвета на Европа (*ibidem*, § 175), че съществуващите позитивни задължения за държавата съгласно член 8 от Конвенцията изискват правна рамка, която позволява на лица от един и същи пол да се ползват от адекватно признаване и защита на техните партньорски отношения (*ibidem*, § 178).

57. На второ място, Съдът отбелязва, че мотивите, изложени от Правителството не съдържат какъвто и да е елемент, от който да се установи, че отказът да бъдат защитени индивидуалните интереси на жалбоподателките е поради опазването на обществения интерес. Правителството обаче потвърждава, че „в България се наблюдава процес на естествено възприемане на тези въпроси, способен да доведе до общо съгласие за реална фундаментална промяна в обществото, и че всякаква намеса на международен съд в този процес би била преждевременна.“ (параграф 32 по-горе) и освен това пояснява, че „разглежданите въпроси предполагат трансформация на една социална институция – брака – която в този си вид е била в основата на българското общество в продължение на векове“.

58. В същото време Правителството категорично отрича, че липсата на специфична правна рамка, която да предвижда признаването и защита на съюзите между лица от един и същи пол, цели защита на семейството в традиционната му концепция. Правителството просто твърди, че българските власти са в най-добра позиция да преценят, в подходящия момент, какви са нагласите на националната общност, както и че решението, от една страна, за това кой е подходящият момент за изготвянето на подобна правна рамка и, от друга страна, конкретните условия на тази рамка, попадат в границите на неговата свобода на преценка.

59. По отношение на свободата на преценка Съдът наскоро потвърди, че тя вече е значително ограничена по отношение на предоставянето на възможност за признаване и защита на двойки от един и същи пол (*Федотова и други*, посочено по-горе, §§ 183-187). От друга страна, в отговор на аргументите на Правителството, според което Съдът не трябва да се намесва в обществените, политическите или законодателните дебати, които подобна възможност понастоящем поражда в България (параграф 32 по-горе), трябва да се подчертае, че свободата на преценка на държавата-ответник е по-широка по отношение на „избора на средства“ за осигуряване на ефективната защита на правата на тези двойки (*ibidem*, §§ 188-189; вж. също и параграф 40 по-горе). В тази насока Съдът припомня субсидиарната си роля, основана на идеята, че благодарение на своите „преки и постоянни контакти с гражданите“ националните власти са в много по-добра позиция да преценят точното съдържание на „изискванията на морала“ и ограниченията, насочени към спазването им (вж. *mutatis mutandis*, *Во срещу Франция* [GC], № 53924/00, § 82, ЕСПЧ 2004-VIII, и *A, B и C срещу Ирландия* [GC], № 25579/05, § 223, ЕСПЧ 2010, както и *Хандизид срещу Обединеното кралство*, 7 декември 1976 г., § 48, серия А № 24, *Мюлер и други срещу Швейцария*, 24 май 1988 г., § 35, серия А № 133 и *Open Door и Dublin Well Woman срещу Ирландия*, 29 октомври 1992 г., § 68, серия А № 246-A).

60. Освен това Съдът отбелязва, че в случая не става въпрос за определени „допълнителни“ специфични права (наречени така в контраст с основните права), евентуално произтичащи от такъв съюз, които биха могли да бъдат предмет на интензивни спорове поради тяхната чувствителния им характер (*Олиари и други*, посочено по-горе, § 177): по този въпрос Съдът вече е постановил, че държавите се ползват с известна свобода на преценка по отношение на точния статут, който ще бъде предоставен при признаването, както и правата и задълженията, свързани с този съюз или регистрирано партньорство (*Федотова и други*, посочено по-горе, § 188, *Шалк и Конф*, посочено по-горе, §§ 108-109, както и параграф 40 по-горе). Напротив, настоящият случай засяга само принципната необходимост от правно признаване и основна

защита на жалбоподателките като партньори от един и същи пол. Следователно това е важен аспект от идентичността на жалбоподателите, по отношение на който следва да се приложат съответните граници (*Олиари и други*, посочено по-горе, § 177).

61. Освен това Съдът намира за уместно да припомни, че наскоро имаше възможността да отбележи в решението по делото *Федотова и други*, цитирано по-горе, че европейската динамика в материята на юридическото признаване на еднopolовите двойки, отбелязвана в предходни случаи, е ясно потвърдена понастоящем. Данните по въпроса, както ги е представил Съдът в това решение, са следните: понастоящем тридесет държави-страни по Конвенцията предоставят възможност за законно признаване на еднopolови двойки; осемнадесет държави разрешават брак на лица от един и същи пол; дванадесет други държави са въвели алтернативни форми на признаване на връзката между такива лица; сред осемнадесетте държави, разрешаващи брака на еднopolови двойки, осем държави също предлагат възможността тези двойки да влязат в други форми на съюз (*Федотова и други*, посочено по-горе, § 175). В тази ситуация Съдът може само да потвърди, че понастоящем е допустимо да се говори за добре изразена и продължаваща тенденция за правно признаване на съюза на лица от един и същ пол в държавите-страни по Конвенцията (като брак или като друга форма на партньорство), по-голямата част от тридесетте държави-страни по Конвенцията са приели закони в този смисъл (*ibidem*). Тази добре изразена и продължаваща тенденция, наблюдавана в държавите-страни по Конвенцията, се консолидира от сближаването на позициите на няколко международни организации (вж. за повече информация, *Федотова и други*, цитирано по-горе, § 177, със съответните препратки).

62. Връщайки се към настоящия случай, Съдът отбелязва, че въпреки че в своето становище Правителството твърди, че законодателството и съдебната практика не допускат правното признаване на еднopolови двойки, то посочва, че националните власти решително се борят с дискриминационно отношение на основание сексуална ориентация (параграфи 33 и 34 по-горе) и подчертава, че идеята за възможна правна регулация на еднopolовите двойки се приема все повече от българското общество (параграф 34 по-горе).

63. Въпреки това, Съдът е длъжен да отбележи, че към днешна дата българските власти не са предприели стъпки, насочени към приемането на адекватни правни разпоредби относно признаването на съюзи между лица от един и същи пол.

64. Конкретно по отношение на обстоятелствата по настоящия случай, обсъдените съображения не позволяват на Съда да установи наличието на обществен интерес, който да надделява над индивидуалните интереси на жалбоподателките, посочени по-горе.

iii. Заключение

65. С оглед на аргументите, изложени от Правителството, практиката на Съда, както е изяснена и консолидирана в решението *Федотова и други*, цитирано по-горе и съображенията по настоящия случай, Съдът счита, че държавата-ответник е превишила своята свобода на преценка и не е изпълнила позитивното си задължение да гарантира, че по отношение на жалбоподателките съществува специфична правна рамка, която предвижда признаване и защита на техния съюз като лица от един и същи пол. Следователно правото на жалбоподателките на зачитане на техния личен и семеен живот не е гарантирано в това отношение.

66. Следователно е налице нарушение на член 8 от Конвенцията.

II. ПО ТВЪРДЕНИТЕ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 14 ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛЕНОВЕ 8 И 12 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

67. Жалбоподателките твърдят, че невъзможността да получат правно признаване на тяхната връзка и брака, който са сключили в чужбина, представлява дискриминация, основана на сексуална ориентация. Те се позовават на чл. 14 във връзка с чл. 8 и чл. 12 от Конвенцията.

68. С оглед заключенията, до които е стигнал при разглеждането на оплакването по чл. 8 от Конвенцията като самостоятелно оплакване(параграфи 41-66 по-горе), Съдът счита, че в настоящия случай не е необходимо да разглежда самостоятелно допустимостта и основателността на оплакването, формулирано по чл. 14 във връзка с чл. 8 и чл. 12 от Конвенцията.

III. ОТНОСНО ПРИЛОЖЕНИЕТО НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

69. Съгласно член 41 от Конвенцията,

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“ “

A. Вреди

70. Жалбоподателките претендират 3 655 евро (EUR) за имуществени вреди. Те твърдят, че вредите произтичат от това, че непризнаването на техния съюз ги лишава от възможността да бъдат освободени от разходи за асистирана репродукция. Те претендират по 10 000 евро за всяка или общо 20 000 евро за неимуществени вреди, които считат, че търпят като

партньори от един и същи пол поради продължаващото непризнаване на съюза им.

71. Правителството оспорва тези претенции.

72. Съдът не вижда никаква причинно-следствена връзка между установеното от него нарушение и имуществените вреди, твърдени от жалбоподателките. По тази причина отхвърля направеното искане в това отношение.

73. Освен това, с оглед на обстоятелствата по делото, Съдът счита, че заключението за наличие на нарушение на Конвенцията представлява достатъчно справедливо обезщетение за всички неимуществени вреди, потенциално претърпени от жалбоподателките (*Федотова и други*, цитирано по-горе, § 235).

В. Разходи и разноски

74. Жалбоподателките претендират еднократна сума в размер на 10 000 български лева (около 5 120 евро) за разходите за правна защита, които твърдят, че са направили във връзка с производството пред Съда.

75. Правителството счита тези искания за прекомерни.

76. Съгласно практиката на Съда присъждането на разходи и разноски на жалбоподател предполага последните да са действително направени и необходими и да са разумни по своя размер. В конкретния случай, като взема предвид документите, с които разполага, и посочените по-горе критерии, Съдът счита, че е разумно да присъди на жалбоподателя сумата от 3000 евро за производството пред него, плюс всяка сума, която би могла да се дължи като данък върху тази сума.

ВОДИМ ОТ ГОРНОТО, СЪДЪТ

1. *Обявява* единодушно оплакването по чл. 8 за допустимо;
2. *Постановява*, единодушно, че е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията;
3. *Постановява* с шест гласа срещу един, че не е необходимо да се разглеждат допустимостта и основателността на оплакванията, повдигнати по чл. 14 във връзка с чл. 8 и чл. 12 от Конвенцията;
4. *Постановява* единодушно, че установяването на нарушение само по себе си представлява достатъчно справедливо обезщетение за всички неимуществени вреди, претърпени от жалбоподателките;
5. *Постановява* единодушно,

РЕШЕНИЕ КОИЛОВА И БАБУЛКОВА СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

- а) че в рамките на три месеца от датата, на която решението стане окончателно съгласно член 44 § 2 от Конвенцията, държавата-ответник следва да заплати на жалбоподателките 3000 евро (три хиляди евро) за разходи и разноски, плюс всяка сума, която може да бъде дължима от жалбоподателките върху тази сума като данък, които да бъдат конвертирани във валутата на държавата-ответник по обменния курс, приложим към датата на плащане;
 - б) че от изтичането на гореспоменатия срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочената сума в размер, равен на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка за периода на забава, към която се добавят три процентни пункта;
6. *Отхвърля* единодушно искането за справедливо обезщетение в останалата част.

Изготвено на френски език и оповестено писмено на 05 септември 2023 г. съгласно член 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Милан Блашко
Секретар

Пере Пастор Виланова
Председател

Приложено към това решение, в съответствие с член 45 § 2 от Конвенцията и 74 § 2 от Правилника, е изложението на особеното мнение на съдия Павли.

П.П.В.
М.Б.

ОСОБЕНО МНЕНИЕ НА СЪДИЯ ПАВЛИ

(Превод)

1. Гласувах в подкрепа на единодушното заключение за нарушение на член 8 от Конвенцията в конкретния случай. Но не мога да се съглася със заключението на мнозинството, според което „няма необходимост да се разглеждат допустимостта и основателността на оплакванията, формулирани по член 14“ във връзка с член 8 от Конвенцията (точка № 3 от диспозитива на решението). Мотивите за моето несъгласие по тази точка са по същество същите като посочените в моето частично особено мнение, към което се присъедини и съдия Моток, по делото *Федотова и други срещу Русия* ([GC], №40792/10 и 2 други, 17 януари 2023 г.). Решението дали да се продължи или не с разглеждането на оплакванията, формулирани по чл. 14 от Конвенцията, след като вече е установено нарушение на друга разпоредба от Конвенцията, е избор, който трябва да се направи за всеки отделен случай от всеки съдебен състав и не считам, че решението, взето с мнозинство от Голямата камара по този въпрос по делото *Федотова*, следва да се прилага за всички бъдещи дела.

2. Също така намирам за интересно да отбележа, че в неотдавнашния случай на *Maymulakhin et Markiv c. Ukraine* (№ 75135/14, 1 юни 2023 г., неокончателно решение), което е разглеждано след решението по *Федотова*, състав на пето отделение на Съда разгледа редица подобни жалби, основани на липсата на правно признаване на партньорствата между хора от един и същи пол в тази държава. Камарата отбеляза, че „жалбоподателите са избрали да формулират жалбата си по чл. 14 във връзка с чл. 8, вместо да се позоват на чл. 8, взет самостоятелно. Съдът счита за подходящо да следва този подход” (*ibidem*, § 42). По основателността на оплакването по чл. 14, Камарата се произнася, че „неоснователният отказ спрямо жалбоподателите, като двойка с партньори от един пол, на някаква форма на правно признаване и защита в сравнение с хетеросексуалните двойки следва да се изтълкува като дискриминация срещу жалбоподателите въз основа на тяхната сексуална ориентация”.